

ВБИВСТВО АВРААМА ЛІНКОЛЬНА У ВИСВІТЛЕННІ ОДЕСЬКОЇ ТА КИЇВСЬКОЇ ПРЕСИ

В Російській імперії в XIX ст. преса почала справляти значний вплив на громадську свідомість суспільства. На сторінках преси можна було віднайти найважливішу інформацію з різних країн та різних сфер життя. Одними із найперших і найбільш авторитетніших були газети „Одесский вестник” і „Киевлянин”. Багато уваги вони приділяли аналізу іноземних новин. Дана тема раніше не досліджувалась, тому в історіографії не існує комплексних праць по проблемі Сполучених Штатів Америки у висвітленні української преси. Метою розвідки було показати відношення суспільної думки Російської імперії до демократичних прагнень рабовласницької країни США.

В період 1861 - 1865 рр. центральною темою на сторінках преси в розділі міжнародної економіки була Громадянська війна в Сполучених Штатах Америки. Через декілька днів після закінчення війни було вбито американського президента Авраама Лінкольна¹. Ця подія не залишилась поза увагою кореспондентів газет „Одесский вестник” і „Киевлянин”. В розділі закордонних новин кожен номер містив в собі переважно вісті з Америки. Новини стосувались розслідування і розшуку по справі вбивства президента.

Замах на А. Лінкольна був вчинений 14 квітня 1865 р. у ложі театру Форд у Вашингтоні. Зразу ж відмічалось, що обставини справи були й залишаються загадковими у вбивстві президента. Спроби замаху на його життя здійснювались неодноразово. Кількість погроз вбити президента збільшувалась, тому було посилено його охорону. Однак небезпека для

220

життя А. Лінкольна не зменшувалась. Підстерегла вона президента в самому неочікуваному місці².

Перша депеша з трагічною звісткою з'явилася в „Одесском вестнике” 17 квітня. Не вся інформація була достовірною : так повідомлялось, що А. Лінкольт був вбитий не в театрі, а в квартирі північного головнокомандуючого У .С. Гранта. „Вісті, принесені цією депешою , досить сумні і звичайно засмутили весь світ, в якому А. Лінкольт займав одне із кращих місць. Приватні депеші, які були отримані в Одесі, сповіщають, що А. Лінкольт був вбитий в квартирі північного головнокомандуючого У.С. Гранта. Ніхто не чекав, щоб навал потуг Півдня дійшов до такого низького і злочинного вчинку - вбивства президента американців. Вбивця, звичайно був підкуплений, і слугував знаряддям безсильної злоби і несамовитості жителів півдня”³.

В наступному номері була надрукована депеша американського воєнного міністра Е. Стентона до американського посланника в Лондоні, яка все прояснила. В ній автор із висловлюванням смутку сповіщав, що 14 квітня біля 11 години вечора, А. Лінкольт був застрелений в ложі театру Форд. Е. Стентон виклав подробиці вбивства, які газета повністю подала: "Біля двадцятої години президент відправився із своєю дружиною в театр. В ложі у них знаходились в якості гостей, один джентльмен і одна леді. Біля 11 години вечора, в той час, коли вистава на декілька хвилин призупинилась, увійшов в двері ложі, які залишились без охорони, незнайомиць, який швидко наблизився ззаду до президента і вистрелив йому з пістолета в голову. Нуля пройшла крізь потилицю і глибоко засіла в голові. Потім вбивця вискочив з ложі на сцену і викрикнув з піднятим в руці ножем: „Sic semper tyrannis!" (Так завжди тиранам!) швидко вибіг з театру. Відразу ж після пострілу президент, знепритомнівши впав на землю і до 7 години сьогоднішнього ранку, а саме до кінчини своєї залишався без свідомості. Вбивця А. Лінкольна викритий; є докази, що цей злочин був результатом добре спланованої змови. Змовники хотіли помститися за Південь і допомогти його справі. Є також надія, що безпосередні учасники його будуть викриті”⁴.

„Киевлянин” рокову новину сповістив лише через тиждень після смерті, 22 квітня звичайною телеграмою, що президент А. Лінкольт був застрелений вбивцею і помер наступного дня. Повідомлялось також про замах на життя міністра іноземних справ У. Сьюарда⁵. Та вже в наступному номері "Киевлянина" була розміщена велика стаття з подробицями про вбивство. Події в ній викладені досить емоційно, загибель А. Лінкольна висвітлена як величезна втрата не тільки для американців, а й для всіх народів світу: „Страшну звістку приніс атлантичний телеграф: А. Лінкольт вбитий, а У. Сьюард небезпечно поранений! Два дорожні життя розірвані рукою ненависного вбивці! Отже не одна тільки рабовласницька польська шляхта звертається за допомогою до жандарма-вішате- ля, нею користується і рабовласницький південь Америки. Подавлений в

221

своїй егоїстичній боротьбі з північчю, південь направляє пістолет вбивці проти того, хто був душою півночі, втіленням ідеї волі. Але що ж отримав південь цим жалюгідним вбивством? Посіяне злом не проросте добром. Загинула людина, та не загине її справа... Південь подвоїв свою тяжку провину перед союзом, перед людством і понесе подвійну кару"⁶ Недостовірність інформації полягала в помилковому визначенні вбивці президента. Було вказано на „двох братів Бус“, які втекли до Балтимору⁷.

Надалі матеріал був викладений в цілому об'єктивно. Про подробиці вбивства кореспонденти „Одесского вестника“ писали, що для досягнення своєї злочинної мети В. Бус застосував хитрість. Ложа, яку повинен був зайняти в день вистави А. Лінкольн - подвійна; вона з'єднувалась з загальним коридором, який йшов повз всі ложі ярусу, за допомогою вузького і темного проходу, з якого одні невеликі двері ведуть в коридор, а другі в ложу. В дверях, які ведуть в ложу, він пробував невеликий отвір, через який слідував за рухами тих, хто сидів там. На протязі першої дії В. Бус сидів у партері. Потім він встав і відправився на той ярус, де сиділа сім'я президента. Зайшовши в вузький темний прохід, він зачинив за собою двері, щоб ніхто не зайшов. В дверях, які вели із проходу в ложу, наперед відкрутив гвинти, так що двері відкрилися б від поштовху. Злочин був настільки несподіваним, що ті хто сидів в ложі, не встигли опам'ятатися від пострілу, як вбивця втік. Аналізуючи обстановку в театрі одеська газета відмічала, що постріл був не гучним, і більшість присутніх вважало, що це відноситься до сюжету вистави; тому ніхто і не думав кидатися за вбивцею, до того часу поки той не показався на сцені з ножом в руках і поки леді Лінкольн голосно не закричала. Тоді всі кинулись до ложі президента, яка була в другому ярусі. Там знайшли покинутий одноствольний пістолет і капелюх. Крім того, на сцені виявили чернетку вбивці, де була схема театру. Добре знаючи театр, В. Бус швидко зник. В день вбивства театр був повністю заповнений публікою. Постріл пролунав під час третього акту, коли дія зупинилась в очікуванні виходу актора. Думки розходяться в тому, коли саме В. Бус вигукнув „Так завжди тиранам!": під час бігу чи на сцені. Публіка кинулась до А. Лінкольна „Вішайте вбивцю! Вішайте вбивцю!". А. Лінкольн перенесли в найближчий дім, біля якого поставили охорону; медики, оглянувши рану, об'явили її смертельною. А. Лінкольн залишався без пам'яті до смерті, до ранку 7 годин 20 хвилин⁹. Величезний натовп зібрався перед будинком, де лежав А. Лінкольн і відмовлявся вірити в те, що сталося. Близько опівночі біля президента зібралися всі члени кабінету і друзі, які залишались там до ранку. Всю ніч в Вашингтоні було посилено патруль¹⁰. Це була не помста, а політичне вбивство з метою відсторонення авторитетного державного діяча, який міг справити серйозну протидію силам реакції на новому етапі боротьби, який розпочався після завершення громадянської війни.

Відразу після здійснення В. Бусом вбивства, урядом і народом Сполучених Штатів були застосовані всі заходи для того, щоб знайти вбивцю.

Вся рівнина Мериленд була заповнена поліцейськими агентами. Полковник Бейкер звернувся до Віргінських властей, які ще не приступали до пошуків. Біля Порт-Рояля на переправі вже стало відомо, де ховався В. Бус зі своїм співучасником. В. Бус не хотів здаватися, але був наказ брати вбивцю живим. Переговори продовжувалися більше години і не привели до згоди. Два офіцери вирішили підпалити барак і виманити В. Буса, та він схопив пістолет, щоб вбити себе, але призупинився в роздумах, в цей час в будівлю увірвався сержант Карбет і вистрелив. Це сталося в 3.15 ночі. Пуля пробила потилицю і частину спинного хребта. Час від часу В. Бус приходив у себе і виражав радість, що йому вдалося зробити те, що він хотів. Рано в 7.15 він помер. Гарольд намагався втекти, але його наздогнали і взяли під варту¹¹.

Обидві газети прямо звинувачували в скоєному південні американські штати: „Своїм безглуздим насильством над людиною, яка збуджувала ентузіазм всіх чесних людей в Європі і Америці, Південь ще більше скомпрометував свою справу в очах світу: він жив насильством і закінчує насильством. Після цього будь-які угоди з ним стали неможливі і Північ звичайно зможе достойно вшанувати пам'ять А. Лінкольна, виконати до кінця його програму, без ніяких поступок і поблажок на користь вбивці свого великого президента"¹². Суттєвою різницею між цими двома газетами є вираження їх власного ставлення до США і А. Лінкольна. В „Одесском Вестнике“ статті друкувались в більш стриманому тоні, викладено багато фактів майже без коментарів. В „Киевлянині“ навпаки більше уваги приділено моральній стороні справи. Кожна стаття супроводжувалась висловлюванням співчуття американському народові, захоплення А. Лінкольном як представником законності. Підводячи підсумки та виявляючи причини вбивства, кореспонденти „Киевлянина“ писали: „Із усіх способів пояснення причин, які спонукали В. Буса до його страшного вчинку, самий вдалий належить краківському „Часу“. Газета запевняла, що А. Лінкольн загинув за те, що мав дуже дружельюбні почуття до Росії і діяв у приборканні Півдня такими ж засобами, якими діяв наш уряд в придушенні польського повстання"¹³.

Увага не тільки українських газет була спрямована на Сполучені Штати Америки. Всі журнали були наповнені тільки американськими новинами. Не було ні одного визначного факту з європейських вістей. Америка займала всю Європу. Новини стосувалися розслідування і розшуку вбивці президента. "Morning Post" виступала на захист південноамериканського президента Дж. Девіса, заперечувала його причетність до вбивства. Вона висвітлювала його як людину, нездатну на злодіяння. Американська газета „Herald“ вірила в справедливість звинувачень Дж. Девіса, називала його ворогом всього людства¹⁴.

Дуже сильне враження справило в Європі вбивство А. Лінкольна, яке проявлялося в різних маніфестаціях: "В Лондоні німці, які проживали там в значній кількості, представили американському послу адрес

Співчуття. В Парижі 500 студентів вирушили до готелю американського посла для вираження своїх почуттів жалю і обурення¹⁵. Американці, які проживали в Лондоні, призначили на 1 травня мітинг у великому залі Сент-Джемс-Гоул у зв'язку з вбивством. Лондонська корпорація втувала 28 квітня адрес співчуття американському народу; подібні ж адреси були представлені леді Лінкольн від корпорацій: Ліверпуля, Престона, Бредфорда, Дубліна і багатьох інших міст¹⁶. По всій країні проходили мітинги робочих, присвячені пам'яті А. Лінкольна. Знаходились й ті, які не приховували своєї радості в зв'язку з вбивством президента, але їх було небагато і вони переважно мовчали. В першу чергу тому, що нерідко американці розправлялись з тими, хто мав необережність образливо відзиватись про А. Лінкольна чи підтримувати дії вбивці¹⁷.

Трагічна смерть американського президента не залишила байдужими та викликала великий інтерес у кореспондентів українських газет. На сторінках "Одесского вестника" і "Киевлянина" були розміщені статті з фактами вбивства, співчуттям українського народу американському, статті з аналізом і власними висновками причин трагедії. Зі шпальт преси видно, як шокує сприйняли звістку в Російській імперії: „Удар, яким був вражений президент Авраам Лінкольн ніде не відізнеться з такою силою, як в Росії. Почуття, якими поєднані ці дві країни, пустили дуже глибоке коріння і обидві країни не можуть бути байдужі один до одного. Ці почуття не раз висловлювались в офіційних повідомленнях імператорської влади; вони не зміняться і при теперішніх обставинах”¹⁸, - писав кївський кореспондент. Майже весь народ Російської імперії вбачав у житті і діяльності американського президента важливий внесок в боротьбу за повалення рабства в США, за встановлення демократичних традицій у суспільному і державному житті, за перемогу демократії і соціальної справедливості, за встановлення в міжнародних відносинах принципів миру і невтручання у внутрішні справи інших країн.

Примітки:

1. Ланге М. Авраам Лінкольн и великая борьба между Севером и Южними Американскими Штатами в продолжении 1861-1865. - СПб., 1867. - С. 393.

2. Американские президенты: 41 исторический портрет / Ред. Ю. Хайдекин. - М., 1997. - С. 248.

3. Одесский вестник. -1865, 17 апреля.

4. Одесский вестник. -1865, 24 апреля.

5. Киевлянин. -1865, 22 апреля.

6. Киевлянин. - 1865, 24 апреля.

7. Там же.

8. Одесский вестник. -1865, 3 мая.

9. Одесский вестник. -1865, 29 апреля.

10. Logan S. The life of Abraham Lincoln. - New York, 1976. - P. 255.

11. Одесский вестник. -1865, 29 апреля.

12. Одесский вестник. -1865, 8 мая.

13. Киевлянин. -1865, 9 мая.

14. Киевлянин. -1865, 20 мая.

15. Одесский вестник. -1865, 29 апреля.

16. Одесский вестник. -1865, 28 апреля.

17. Иванов Р.Ф. Дипломатия Авраама Линкольна. - М., 1987. - С.276.

18. Киевлянин. -1865, 27 апреля.